

Kürdistan'da Fanon Etkisi

Ramazan Kaya

*"Devrimin özü,
ekmek mücadelesi değil,
insan onuru için mücadeledir"
(Frantz Fanon)*

Terry Eagleton'ın Azizler ve Alimler romanında İrlanda Kurtuluş Ordusu'nun lideri James Connoly kendisine yöneltilen "Kimlik edinmek neden bu kadar önemli sorusuna şöyle cevap verir: Sorun kimliğimizi ortaya koymak değil. Ne olabileceğimizi öğrenmek için özgür olmaya gereksinimimiz var. Milliyetçilik sınıfa benzer. Ondan kurtulmak için önce ona sahip olmak zorundasınız. Kendi başına bir amaç değildir yani" (Eagleton,1988: 30). Bu bağlamda kimlik belirleme, kendi kimliğine sahip çıkma eylemi bir varoluş olumlanmasıdır. Kolonileştirilmiş kimliklerin kendi varoluşunu olumlama mücadelesinde şüphesiz hala en güçlü ilham kaynaklarından biri Frantz Fanon'dur. Onun düşüncesine yönelik onca eleştiriye rağmen Fanon'da eskimeyecek bir şey varsa o da, insanlığa bir tırmanış projesi olmasıdır. Achille Mbembe'nin Zenci Aklın Eleştirisi kitabında dediği gibi: "Onun düşüncesi volkaniktir ve aynı zamanda hem sekteye uğratmanın hem başkaldırının hem de umudun düşüncesidir. Fanoncu mantık yapısında düşünmek demek, durmadan, geri dönüşsüz biçimde, mücadele içinde ve mücadeleyle birlikte yaratılan bir dünyaya başkalarıyla beraber yürümek demektir."¹

Fanon'u bugün okumak demek, onun zamanında durmadan sorduğu soruları (dünyadaki tarih ödevini kendi emeğiyle, kanıyla, bedeniyle yazmak zo-

1 - Achille Mbembe, Zenci Aklın Eleştirisi, s. 225, İletişim Yayınları

runda kalanların sorularıdır) bize ait tarihsel koşullarda tekrar tekrar sormak demektir. Günümüzde kolonyal ve neo-kolonyal savaşların yeniden alevlendiği, işgal, işkence, delta kampları, gizli hapishaneler, uzaklardaki kaynakların talanı, teller-duvarlar temelinde giderek genişleyen askeri sınırlar biçiminde kendini yeniden var eden bu barbarlık rejiminde, kadınlara, mültecilere, vatanlılara ve hetero-seksüel olmayan cinsel yönelimlere yönelik şiddetin sınır tanımadığı bu çağda, Fanon'un dünyanın ara duvarlarının kaldırılmasına yönelik çağrısı "yeryüzünün yeni lanetlileri"nin kulağında şiddetle yankılanmaya devam etmektedir. Yeryüzünün yeni lanetlileri, haklara sahip olma hakları reddedilmiş, hareket etmeleri sınırlandırılmış, kamplar, transit merkezleri gibi binlerce alıkoyma merkezleri tarafından mahkum edilmiş olanlardır. Geri yollananlar, tehcir edilenler, sınır dışı kaçaklar, kağıtsızlar, kısacası yaşamımıza, sağlığımıza ve huzurumuza zarar verdikleri için onlarla aramızda kurtarılmaya değecek hiçbir şey olmadığı kanısında olduğumuz, biran önce kurtulmaya çalıştığımız "davetsiz misafirler"dir. "Yeryüzünün yeni lanetlileri", ırkçı ve sömürgeci temelleri gayet iyi bilinen bir uygarlığın, zalim denetim ve seleksiyon çarkının ürünüdürler. Dünyanın öncelikle insanın kendisiyle ilişki kurmasının bir biçimi olduğu doğrudur. Ancak, başkasıyla ilişkiden geçmeyen bir kendisiyle ilişki mümkün değildir. "Fanon'a bir şey borçluysak, bu tam da her insanın içinde tahakkümün (hangi türden olduğu hiç önemi değil) en azından tümüyle ne yok edebileceği, ne durdurabileceği, ne önünü alabileceği zapt edilmez, ehlileştirilmesi mümkün olmayan bir şey olduğu fikridir. Bu nedenledir ki, eseri bütün ezilmişler için bir çeşit lifli linyit, çakmak taşından silahtır" (Mbembe, 237). Irkçılığı ve her türlü sömürgeciliği yaşamdan ve zamanımızın ufkundan temizlemedikçe, ırk ve ulus ötesi bir dünya geleceği için mücadeleye devam etmek zorunda kalacağız. Ancak, masasına herkesin oturmaya davet edildiği bu dünyaya kavuşabilmek için, bu sömürgeci ve ırkçı modern uygarlığın tüm ideolojilerinin titiz bir siyasi ve etik eleştirisinde inat etmek zorundayız. Bu manada Tanıl Bora'nın dikkate değer şu tesbitini, her daim dikkate almakta fayda var: "Fanon iki ayrı istikamette ırkiltir bizi. Birincisi; şiddeti tarihsel-toplumsal olarak tefrik etmeksizin karalamanın bizzat bir şiddet edimi olabileceğini fark ettirerek ırkiltir. Şiddetin bir tanınma talebinin, insandan sayılma çağrısının ifadesi olabileceğini hatırlatarak ırkiltir. İkincisi; 'doğru' şiddeti güzeller, "kan ve hiddetle kurulmuş bağlar"ı cezbeyle tasvir ederken, ırkiltir."² Kısacası, kategorik bir şiddet karşıtlığı, kurumsal şiddet aracılığıyla varlığını sürdüren tarihsel ve toplumsal adaletsizlikleri onaylamaktır. "Daha politik bir dille ifade edersek, yapısallaşmış ve kurumsallaşmış tahakküm ve sömürü odaklarının uyguladığı şiddetle, bu şiddete maruz kalanların uyguladığı karşı-şiddet aynı ahlâki standartlarla değerlendirilebilir mi? Şiddetin ka-

2 - Tanıl Bora, Paris Vesilesiyle, Frantz Fanon ve Şiddet Sorunu, Sol, Sinizm, Pragmatizm, s. 148

tegorik olarak kötü olduğu ve 'nereden gelirse gelsin' kınanması gerektiğine ilişkin tutum, bu tarz soruları yok sayarak toplumsal çelişki ve mücadeleleri silikleştirmekte, tarafları bulanıklaştırmakta ve dolayısıyla bu mücadeleler içerisinde taraf tutmayı, etik bir pozisyon almayı engellemektedir. Dahası, nereden ve kimden gelirse gelsin şiddete karşı olmak tümcesi ile özetlenen tutum, savunma ile saldırı, fail ile mağdur arasında yapılabilecek ayrımların üzerine örtmekte ve dolayısıyla toplumsal çatışmaların tarafları arasında (ezen-ezilen) bir eşdeğerlik varsaymaktadır. Bu eşdeğerlik bağlamında sözkonusu tutum bizi toplumsal mücadele ve çatışmalarda etik ve politik bir tavır almaktan alıkoyacak ahlaki bir mutlakçılığa ve dolayısıyla kolaycılığa mahkum edebilir. Dolayısıyla ilkesel şiddet karşıtlığı bütün etik görünümüne rağmen içerik itibarıyla rahatlıkla ahlak dışı olabilir."³ Ne zaman birileri sınıfsal sömürüye, faşizme ve sömürgeci işgale karşı mücadele yürütse daima terörist veya terörizm terimleriyle damgalanmıştır. Yirminci yüzyıldan günümüze dek "terörizm" terimi, emperyal ve sömürgeci güçlerin hegemonyasını meşrulaştırmak ve direniş mücadelelerini etkisiz kılmak için başvurulan en kullanışlı iktidar aparatlarından olmuştur.

Dekolonizasyon meselesi hep evrensel boyutta bir mesele olagelmıştır. Sömürgeciliğin kaldırılması için verilen mücadeleler, bir ülkede ya da sınırları belirgin ulusal bir egemenlik alanında yerel aktörleri seferber ettiklerinde dahi, her durumda dünya ölçüsünde ve uluslar ötesi bir anlam ve dayanışma üretmiştir. Fanon'un sömürgecilik teorisi bağlamında en önemli ve vazgeçilmez katkısı, sömürgeciliğin dayandığı çıplak şiddeti, sömürgeci kimlik, kültür, benlik üzerindeki somut tahribatı ve kolonyal tahakküme yönelik kurulumun reçetesini en keskin biçimiyle analiz ve temsil eden kişi olmasıdır. Sömürgeci bir duruma tanıklık etmek demek, her şeyden önce sonu gelmez bir can çekişme içindeki hayatları gözler önüne sermek demektir. Onun tabiriyle "Cezayir topraklarında ve halkında açılmış büyük yara boyunca adım adım yürümek"⁴ demektir. Onun gözünde kolonyal şiddetin üç temel veçhesi vardır. Kökleri şiddete dayanan, işleyişi şiddet sayesinde varolan ve zaman içinde ne kadar süreceği şiddete bağlı bir kölelik biçiminin kurulmasını yönetmesi bakımından kurucu nitelikte bir şiddettir. Sömürgeci şiddet ayrıca deneyimsel bir şiddettir. Sömürge halkının günlük yaşamını hem ağ örgüsünde hem de moleküler bir tarzda kuşatır. Söz söyleme alanlarını da dahil ederek, hayatın bütün alanlarını tüm ağırlığıyla ezer. Saldırganlık, ırkçılık, hor görme, bitmeyen aşağılama ritüelleri, caniyane davranışlar, Fanon'un "nefret politikası" olarak adlandırdığı şey olarak sömürgeci peyda olur. Her türlü tanınma çabasını dışlayan ve her türlü ahlâki gerekçeye kulağını tıkayan mutlak

3 - Foti Benlisoy, Şiddet ve Kolaycılık, Birikim Dergisi, Sayı: 172, Ağustos 2003

4 - Frantz Fanon, Yeryüzünün Lanetlileri, Versus Yayınları, s. 251

bir yönetim tekniğidir. Kolonyal şiddetin işlevlerinden biri de sömürgeleştirdiğinin geçmişini silmeye çalışmakla kalmayıp, geleceğini de karartmasıdır. Sömürgeleştirdiğine bir “hayvana davranır gibi” davranır, hayvanlaştırarak yönetir. Vicdanını yatıştırmak isteyen sömürgeci, ötekinde hayvan görmeye kendini alıştıtırır, ona hayvan muamelesi yapmaya başlar, nesnel olarak kendisi de zamanla hayvanlaşmaya meyyleder. Zaten Fanon’un gözünde kolonyalizm nekro-politik bir iktidardır, kaynağında bulunan soykırım ve katliam dürtüsüyle hareket eder her zaman.

Fanoncu söz dağarcığında anti-kolonyal şiddet stratejik bir terimdir, birçok yüzeysel ve küstah liberal okumalar neticesinde birçok yanlış anlaşılmaya sebep olmuştur. Oysa Fanon açısından anti-kolonyal veya devrimci şiddet, “insanın içinde bırakıldığı koşulun tarihsel bir biçimi” dir sadece. Fanon’da şiddet siyasi olduğu kadar klinik bir kavramdır. Ölümün en üst hakemliği önünde görece bir eşitlik tezahürüdür. Böylelikle, maruz kalımandan ziyade seçilen şiddet aracılığıyla, sömürgeleştirilmiş kişi bir kendine dönme işlemini gerçekleştirir. “Yaşamının nefes alıp vermesinin, kalbinin çarpışının sömürgecinin aynısı” olduğunu, hatta, “bir sömürgecinin derisinin bir yerlinin derisinden daha değerli olmadığını” keşfeder. Böyle yaparak, kendini tekrar kurar, kendine tekrar nitelik kazandırır ve yeniden yaşamının ağırlığını ve yaşamının vücudunda, bedeninde, sözünde, Öteki nezdinde ve dünyada varoluş biçimlerinin gerçek değerini ölçmeyi yeniden öğrenir. Fanon klinik siyaseti ile siyasetin kliniğini kesinlikle birbirine karıştırmaz. Bir kutuptan diğerine devamlı olarak gidip gelir. Bazen siyaseti bir klinik biçimi ve kliniği bir siyaset biçimi olarak tasavvur eder; bazen, özellikle savaşın travmasının, çevre tahribatının, sömürgeciliğin hayvan yasası tarafından genelde yaratılan acıların ve azabın, öznenin ya da hastanın insani söz dünyasına girme kapasitesini kırılğan hale getirdiği yerde, kliniğin kaçınılmazlığı kadar başarısızlığının da altını çizer. Devrimci şiddet bu muğlaklığı berhava eden sarsıntıdır. Dayatılmış bir şiddetin şiddetli reddi olarak devrimci şiddet, yeniden simgeleştirmenin önemli bir anını oluşturur. Bu anti-kolonyal şiddetin amacı yaşamı kurmaktır. Ama yaşam, ancak “sömürgecinin çürümekte olan cesedinden doğabilir”.⁵ Çünkü Fanon’a göre sömürgeleştirilmiş olanın hayata dönmesinin tek yolu ölümün dağılım biçiminin yeni bir tanımını şiddet kullanarak dayatmaktan geçmektedir. “Fanoncu şiddet kuramı ancak ve ancak daha genel bir kuram içinde, insanlığın yükselişi kuramında bir anlam ifade eder. Fanon’un düşüncesinin kaynağının temelini oluşturan, sömürgeci bağlam içinde insanlığın yükselişi, sömürgeleştirilmiş olan birey için, kendi öz gücüyle, esaret sonucu veya ırkı sebebiyle ona biçilmiş bir yerden daha yüksek bir yere kendini çıkarması anla-

5 - Yeryüzünün Lanetlileri, s. 295

mına gelir. Süngülenmiş, dizlerinin üstüne çökmüş ve sadece çılgılık atabilecek haldeki insan, gerekirse şiddet kullanarak tekrar kendine gelir, yokuşu tırmanır ve kendini başka insanlarla aynı seviyeye getirir”.⁶ Ölümcül kan ve öfkenin içinden bütün halinde doğan yeni bir özne. Devrimci şiddet ile sömürgeleştirilmiş “şey” insana dönüşür ve yeni insanlar, “yeni bir lisan, yeni bir insanlık” yaratır/yaratmalıdır.

Frantz Fanon, sömürgecilik karşıtı mücadelelerin ideologu ve Üçüncü Dünya'nın Marx'ı olarak görülmüştür. Fanon'un mesajı, sömürgeleştirilmiş ülkelerin ve ezilen, sömürülen, dışlanan tüm lanetlilerin durumu ve geleceği hakkında bir çağrı, hatta bir alarm çığılığı olarak dikkate alınmıştır. Çıplak şiddete dayalı sömürgeciliğin ancak büyük bir karşı-şiddetle karşılaştığında boyun eğeceği fikrindedir. Çünkü sömürgelerde hakikat cırlıçplak dolaşmaktadır, iktidar görünmez bir kılıfa ihtiyaç duymamakta, göz göre göre yapmakta ve öldürmektedir. Mhembe'nin de dikkat çektiği gibi sömürgelerde nekro-iktidar (öldürme hakkı siyaseti) hâkimdir. Sömürgelerde savaş veya bireysel öldürme durumu keyfidir, hiçbir hukuksal ve kurumsal yasaya tabii değildir. Fanon, Siyah'ın sömürgecilikten kurtulmak için öncelikle kendi tarihinin öznesi olarak kendisini kurması gerektiğini iddia etmektedir. Bunun için de onu kendisiyle yüzleşmeye çağırır: “Siyah derimizde açılan her yaraya kendi ellerimizle dokunmamız gerekli”. (Siyah Deri Beyaz Maske: 80) Zaten 19. yüzyılın bütün radikal kurtuluşçu gelenekleri imtiyazlıların iktidardan gönüllü olarak vazgeçmeyeceği inancında hemfikirdiler, iktidar her zaman onlardan sökülerek alınmalıydı.

Fanon Kürdistan'da

“Siyah ağızları susturan tıkaçı çıkardığınız zaman, ne söylemelerini bekliyorsunuz onlardan? Size övgü okumalarını mı? Dedelerinizin, enselerine basarak önlerinde secdeye vardırıldığı bu insanlar başlarını yerden kaldırdıkları zaman, onların gözlerinde ne bulacağınızı sanıyorsunuz? Hayranlık parıltısı mı?” (Frantz Fanon - Siyah Deri Beyaz Maske)

PKK siyaset sahnesine Üçüncü Dünya ülkelerindekine benzer biçimde sömürgecilik karşıtı ve ulusal kurtuluşçu bir hareket olarak giriş yapmıştır. Sömürgecilik analizi çerçevesinde Kürtler, “Türk sömürgeciliği tarafından tarihten silinmek istenen” bir halk olarak değerlendirilmiştir. Bu anti-kolonyal şiddet, Kürtlerin varlığını inkâr eden sömürgeci politikaların ve bu inkarcı tarihin radikal bir reddi olarak zuhur etmiştir. “Dönemin ve günümüzün ha-

6 - Zenci Aklın Eleştirisi, Achille Mbembe, İletişim Yayınları, s. 233

kim anlatılarında PKK'nin Kürt halkını, "kurtuluş yoluna sokarak Kürdistan tarihinde kesin bir dönemeci oluşturduğu" ifade edilmektedir. Tarihin ışık tuttuğu istikamete doğru ilerleme tasavvuru, Fanon'un "savaşalım tarihteki yerimizi alalım" yargısının, PKK'de geçerli olduğu anlamına gelmektedir. Gerek Abdullah Öcalan'ın erken dönem metinlerinde gerekse PKK'nin program ve tüzüklerinde şiddet söylemine modernliğe özgü "ilericilik" vasfı yüklenmiştir.⁷⁷ PKK'nin ilham ve ideolojik kaynaklarından biri de şüphesiz Fanon'un fikriyatı olmuştur. Fanon'un Türkçe'deki serüveni, 1965 yılında Yeryüzünün Lanetlileri kitabının "Dünyanın Lanetlileri" ismiyle İzlem Yayınları tarafından yayınlanmasıyla başlamıştır. Ancak çok enteresan bir şekilde yaklaşık olarak 1990'lara kadar Kürt aydınlarının ve Kuzey Kürdistan'daki Kürt hareketlerinin Fanon'un fikriyatıyla olan irtibatına dair hiç bir ize veya belgeye rastlanmamaktadır veya ben en azından şimdilik bulamadım. Bu yazı vesilesiyle PKK'nin erken dönem metinlerini yeniden ve daha dikkatli bir gözle inceledim, Serxwebûn Yayınları'ndan 1983 yılında çıkan Kürdistan'da Zorun Rolü ve yine 1985 yılında aynı adresten çıkmış Kürdistan'da Kişilik Sorunu kitaplarında yararlanılan onca kaynağa rağmen Fanon'a dair tek bir gönderme yoktur. Özellikle bu iki kitabı seçme sebebim Fanon'un analizlerinden beslenme ihtimalinin ve gerekliliğinin en yüksek olduğu kaynaklar olmasıdır. Hareketin ideolojik ve örgütsel meşruluğunu en detaylı şekilde temellendirdiği bu iki temel kaynaktaki Fanon hala keşfedilmiş değil veya özel bir seçimle tercih edilmemiştir. Marksist-Leninist klasikler bu erken dönem yayınlarının ideolojik çerçevesini belirleyen tek referans konumundadır. PKK'nin daha özgün bir ideolojik çerçeve oluşturması 1986 yılında 3. Kongre ile başlayan ama asıl olarak 88/89 sonrası gelişen bir süreçtir. Meşhur kişilik çözümlemelerinin derinleşmesi de bu döneme tekabül etmektedir. İsmail Beşikçi'nin 1989 sonrası kitaplarında ve M.Can Yüce'nin de 90'ların ortasından itibaren Özgür Halk dergisinde yazdıklarında ilk kurşun teorisi bağlamında Fanon'a göndermelere rastlanmaktadır. Ancak Öcalan'ın imzasını taşıyan Kürdistan'da Kişilik Sorunu kitabında Fanon okumalarından bağımsız bir şekilde sömürge kişiliğinin özelliklerine dair kimi çözümlemeler, Siyah Deri Beyaz Maske kitabındaki tezlerle paralellik göstermektedir. Bir örnek verecek olursak: "Kürdistan'da binlerce yıllık kölelik ve modern sömürgeci egemenlik altında şekillenmiş bu kişilik, öylesine olumsuz özellikler sergilemektedir ki, bu kişilik bırakalım sömürgeciliğe karşı direnecek düşünce ve eylemi oluşturmayı, düşmanın oyunlarına alet olmayaacak bir tip olarak görüldüğü durumlarda bile, tümüyle yabancı egemenlerin çıkarlarının bir dişlisi haline gelmekten kurtulamamaktadır. Kürdistan'ın koşulları iyi bir şekilde incelendiğinde görülecektir ki, bu düzeyde bir bağımlılık kişisel planda son derece silik, sınıfsal, ulusal ve hatta ailesel çıkarlarını bile

7 - Derviş Aydın Akkoç, Netameli Çelişki: Siyaset ve Şiddet - Dil ve Siyaset, Birikim Dergisi, Sayı: 264 -265

düşünemeyecek kadar geri bir yapının şekillenmesine yol açmıştır.”⁸ Bu kitapta ayrıca yurtseverlik duyguları biraz gelişkin “ilkel milliyetçi” ve “düşmanla işbirliğine hazır küçük burjuva kişilikler” de bu sert eleştirilerden fazlasıyla nasibini almaktadır. Zaman içinde Kürdistan meselesinin sömürgecilik çerçevesinde ele alınmasında, anti-kolonyal şiddetin temellendirilmesinde, sömürgeci korku ve kültürün şekillendirdiği geleneksel Kürt kişiliğinin analiz edilmesinde, bu sömürge koşullarını dönüştürecek “yeni Kürt insanı”ın yaratılmasında Frantz Fanon başat bir kurtuluş söylemi olmuştur. 1978 manifesto-sunda, PKK tüm sömürgecilik biçimlerinin ortadan kaldırılması ve Bağımsız Birleşik Sosyalist Kürdistan’ın kurulması çağrısında bulunuyordu. “Kürdistan devletlerarası bir sömürge” tezine, Türkiye solundan gelen “kendisi yarı sömürge konumunda olan Türkiye’nin sömürgesi olamaz” itirazlarına cevap vermek için dünya tarihinden örnekler sunma arayışına bile girilmiş, Eritre örneği için bir broşür bile dağıtılmıştır. Eritre, bir başka yarı sömürge ülke konumundaki Etiyopya’nın sömürgesi olarak tanımlanmaktaydı. Ayrıca PKK, o güne dek Kuzey Kürdistan’da üzerine çokça konuşulan, tartışılan şiddet mevzusuna radikal ve örgütlü bir nokta koymuş, eleştiri silahları yerini silahların eleştirisine bırakmıştır. Çünkü tüm sömürgelerde yeni kuşaklara sadece utanç ve öfke miras kalmıştır. Abdullah Öcalan, Kürdistan’da Zorun Rolü kitabında Kürdistan devriminin rolünü ve hedefini şöyle özetler: “Kürdistan ulusal kurtuluş devrimi, karşısına aldığı devletleri burjuva demokratik devletler haline getirmeyecek, tam tersine bu devletleri yıkarak o halkların sosyalizme gitmesine hizmet edecektir. İşte bu nedenledir ki, Küba Devrimi’nin Latin Amerika’da, Vietnam Devrimi’nin Uzakdoğu’da, Angola ve Mozambik Devrimlerinin Afrika’da oynadıkları rolü, Kürdistan Devrimi de Ortağu’da oynayacaktır diyoruz. Ve Kürdistan halk savaşının böyle tarihi bir düzeyde rolü ve önemi olacaktır diyoruz.”⁹ Türk sömürgeciliğine karşı verilen ulusal kurtuluş mücadelesi aynı zamanda “yerli gericiliğe” karşı yürütülen anti-feodal bir mücadele olarak da temellendirilmiştir. Hareketin henüz silahlı mücadeleye başlamadan önce, 1979’da “savaşacağı” olarak nitelendirilen dönemin Adalet Partisi Şanlıurfa milletvekili Mehmet Celal Bucak’ın öldürülmesi, hareketin anti-feodal karakterinin bir göstergesi olarak sunulmuştur.

15 Ağustos 1984 tarihi, Kürtlerin yenilgilerle ve katliamlarla yüklü tarihinde devrimin başlama vuruşu kabul edilmektedir. Devlet şiddetinin imha edici sınırlara varıp her türlü siyasal kanalı tıkadığı 1980’lerin ortasında Eruh ve Şemdinli baskınlarıyla varlığını duyuran PKK, Kürtlerin tarihinde bitmeyen gecenin sona erdiğini müjdeliyordu. “PKK tarihinde 15 Ağustos bir dönüm noktası, uyanış günü olarak kutlanmaktadır. Silahlı mücadelenin başlamasına

8 - Abdullah Öcalan, Kürdistan’da Kişilik Sorunu, Weşanên Serxwebûn, Ocak 1985, s. 267

9 - Abdullah Öcalan, Kürdistan’da Zorun Rolü, Weşanên Serxwebûn, Ocak 1983, s. 13

işaret eden bu ikili saldırıyla teslimiyet ve asimilasyon zincirinin kırıldığına, Kürtlerin kendilerini yeniden keşfettiklerine inanılmaktadır. 15 Ağustos'ta sıkılan ilk kurşun Kürtlerin esaretiyle sömürgeci diktatörlüğü aynı anda vurmuştur. Burada sanki Sartre'ı dinler gibiyiz. Sartre, Frantz Fanon'un Yeryüzünün Lanetlileri (1961) adlı kitabına yazdığı önsözde, sömürgecilerin sömürgelerde uyguladıkları şiddetin sömürgeleştirilenleri insanlıktan çıkarmayı amaçladığını yazmıştı. Sartre, bir sömürgeciyi vurup düşürmenin bir taşla iki kuş vurmak anlamına geleceğini hiç tereddütsüz söylüyordu: burada yok edilen hem ezen hem de ezilendir. Geriye kalan ise ölü bir insanla özgür bir insandır. Bu karşı şiddet, kendini yeniden yaratan insan'dır. İşte Şemdinli ve Eruh'a yönelen ikili saldırı da böyle bir yeniden yaratılma, sömürgeleştirilen öznenin özgür özneye dönme eylemi olarak değerlendirilmektedir".¹⁰ Fanon'un sömürgecilik ve şiddet üzerine yazdıklarının Kuzey Kürdistan'daki Kürt hareketini ve tabanını etkilemesinde en önemli köprülerden, prizmalardan biri de elbette Kürtlerin "Sarı Fanon"u olarak kabul gören İsmail Beşikçi olmuştur. Beşikçi, Devletlerarası Sömürge Kürdistan kitabında Fanon'un "İlk kurşun teorisi"nden uzun uzadıya söz etmiş, 15 Ağustos silahlı mücadele eyleminin hem sömürgeci Türk devletine, hem de sömürgeleştirilmiş, kişiliksizleştirilmiş, düşkünleştirilmiş Kürt halkına yönelik bir eylem olduğunu vurgulamıştır. Beşikçi'ye göre, gerilla eylemleriyle birlikte bir halk ayağa kalkmış, kişilik kazanmış, aile içi ilişkiler ve kadının toplumdaki konumu geri döndürülemez bir şekilde devrimci dönüşümler geçirmiştir. Beşikçi'ye göre: "Frantz Fanon'un sömürge ülkelerle ilgili dikkate değer bir tezi var. Bu tezi kısaca şöyle ifade etmek mümkündür: Sömürge ülkelerde halkı örgütlendirmek, silahlı mücadele düzeyine getirmek son derece zor bir olaydır. Çünkü bu ülkelerde halk sindirilmiştir. Halk korku ve yılgınlık içindedir. Sömürgeci güç halktan, kendisinden korkmasını, kendi emirlerinin dışında hareket etmemesini istemektedir. Baskı, zor, zulüm, hakaret, horlama, insanlarda ve yığınlarda derin bir ruhsal çöküntü yaratmıştır. Halk kendine güvenemez. Ailesine, aşiretine, köyüne, akrabasına güvenmez. Yarınuna güvenmez. Halk, kendini, ailesini, akrabalarını, ulusunu, olağanüstü derecede küçük görür. Sömürgeci güçleri ise olağanüstü derecede büyük görür. Onlarla hiçbir zaman mücadele edilemeyeceğini düşünür. İnsanla kendilerine çizilen ve dayatılan kadere razı olmuşlardır. Tevekkül içindedirler. Yani işlerini Tanrı'ya bırakmışlardır. Frantz Fanon böyle bir ortamda, halkı örgütlemenin, sömürgecilerle savaş düzeyine getirmenin son derece güç olduğunu belirtiyor. Bu güçlüğün üstesinden gelmenin gerekliliği üzerinde duruyor. Bunun için, yoğun, ısrarlı ve kararlı bir çalışmanın gerektiğini de belirtiyor. Bütün bu olumsuz koşulların üstesinden gelinip herhangi bir kişi örgüte kazandırılabilir. Bu militan, sömürgeci ve emperyalist devlete karşı ilk kurşunu

10 - PKK Üzerine Yazılar, Joost Jongorden - Ahmet Hamdi Akkaya, Vate Yayınları, s. 22-23

sıktığı zaman, aslında kendisini öldürür. Frantz Fanon'a göre ilk kurşun, kişinin, köle, sinmiş, sindirilmiş devamlı korkuyu yaşayan ezik kişiliğini öldürüyor. İlk kurşunla birlikte kişi yepyeni bir insan olarak yeniden doğuyor. Kuzey Kürdistan'da, PKK tarafından 15 Ağustos 1984'de, Eruh, Şemdinli'de başlatılan gerilla eylemleri iki şeyi köklü bir şekilde değiştirdi. Birinci olarak gerilla kendi kendini değiştirdi. Korkuyu, paniği, yılgınlığı attı, mücadelede kararlı, ısrarlı, ve bilinçli bir unsur, militan haline geldi. Gerilla eylemleri, ikinci olarak çevredeki halkı değiştirdi. Halkın ruhsal yapısını değiştirdi. Korku içindeki, panik içindeki, yılgınlık içindeki halk, sinmiş, sindirilmiş halk, kendine güvenemeyen halk, dirilmeye, ayağa kalkmaya başladı, hakkını arar oldu".¹¹ Kısacası bu kararlı eylemler neticesinde "devlete devlet gerek, Kürt adam olmaz, Kürt milleti haindir, Kürdü hakim yapmışlar ilk kararı babasını idam etmek olmuş" şeklinde uzayıp giden içselleştirilmiş sömürgeci söylem düzeni, egemen değerler seti yerle bir edilmiştir.

Fanon hem sömüren hem de sömürüleni dahil ederek sömürgeciliğin psikolojisini inceleyen ilk isimdir diyebiliriz. Kolonyal tecrübe kolonileştirilen insanın benlik duygusunu yok eder, onu "ezici bir nesnelik durumuna hapseder"; bu yüzden o "bir insan değildir." Fanon, sömürgeleştirilmiş halkları yalnızca emekleri başkaları tarafından temellük edilen insanlar olarak değil, "kendi yerel kültürel özgünlüklerinin katledilmesi ve gömülmesiyle ruhlarında bir aşağılık kompleksi yaratılmış insanlar" olarak tanımlar. Sömürge toplumlarındaki insanlar, kendilerini sömürgeci bakış açılarından seyreden yarılmış öznelerdir gerçeği, Kürdistan toplumunun da temel meselelerinden biri olmuştur. 1952'de yayımlanan Siyah Deri Beyaz Maske kitabı sömürgeci ırkçılığın yıkıcı etkilerinin, ideolojik mekanizmasının ve bu mekanizmanın siyahları/sömürgeleştirilenleri nesneleştirerek nasıl öteki olarak inşa ettiğinin yaratıcı bir analizidir. Homi Bhabha'nın onu "siyah Lacan" olarak andığı da sır değildir. Spivak'ın "epistemik şiddet" olarak adlandırdığı Öteki'nin söyleminin sömürülen özneyi kuruluşunu Siyah Deri Beyaz Maske'de derinlikli bir şekilde analiz ederek günümüzdeki postkolonyal teorilere de önemli bir miras bırakmıştır. Fanon'a göre, kolonileştirilmiş özne, arzulanması öğretilen beyazlığa asla erişemeyeceğini ya da değersizleştirmeyi öğrendiği siyahlıktan asla kurtulamayacağını anladığında psikik travma ortaya çıkar. Sömürgeci din ve eğitim tedrisatının yarattığı itaat kültürü, sömürge insanının kötülüğünü, tembelliğini ve yetersizliğini sürekli olarak yeniden üretir. Sömürgecinin nazarından sömürge insanın bir ismi, varlığını işaret eden bir farklılık, bir birey olarak var olma konumu yoktur. "Onlar böyledir işte, onların hepsi aynıdır, onlardan bir şey çıkmaz, onlardan ne bekliyorsun zaten" cümleleri sömürgeci zihniyetin vazgeçilmez kalıplarıdır. Albert Memmi, "çoğunluk damgası, kolonileştirilmiş olanın

11 - İsmail Beşikçi, Devletlerarası Sömürge Kürdistan, Yurt Yayınları, s. 6-7

kişisellikten soyundurulmasının göstergesidir” der. Kolonileştirilmiş olanlar asla bireysel bir tarzda karakterize edilmezler; onların yalnızca anonim bir kolektiviteye batıp gitme hakları vardır” (1967: 88). Sömürge insanın öğrendiği ilk ve temel yaşam dersi, kendi yerini bilmesi ve bazı sınırları aşmamasıdır. “Ötekinin sistematik inkârı ve ötekini her tür insani özellikten yoksun bırakmaya yönelik delice kararlılık nedeniyle sömürgecilik, sömürge insanını kendisine sürekli ‘Aslında ben kimim?’ sorusunu sormaya zorlar” (Yeryüzünün Lanetlileri: 244). Egemen kimliğin bir norm haline gelmesine ve egemenin de çoğu zaman farkında olmadığı bir toplumsal sözleşme şeklinde işlemesine dikkat çeken Barış Ünlü’ye göre, “Beyaz kişi kendi benliğini ve kimliğini Beyazlığının şekillendirdiğinin farkında değildir; çünkü Beyazlık, Beyazlığın egemen olduğu bir dünyada norm ve normal olandır. Normun içindeki kişi suyun içindeki balık gibi bunu bilmez. Normun ve suyun dışındaki kişi ise bunun bilincindedir; çünkü bunun bedelini maddi ve manevi olarak her gün ödemekte, acısını çekmektedir.” Siyah insan aşağılık kompleksinin tutsağıyken, Beyaz insan da büyüklük kompleksinin yanılmalarda içinde yaşar. Beyazlar siyahlara bir çocuğa davranır gibi davranır. Bunu gündelik hayattaki en bilindik yansıması siyahlara “siz” zamiriyle değil, “sen” zamiriyle seslenilmesidir. Beyazların zihninde değişmez, dört köşeli bir Zenci kavramı vardır, siyah insan tarih dışıdır, değişmez, değişemez.”¹² Zaten kolonyalizmin en çarpıcı çelişkilerinden biri, hem kendi “ötekileri”ni medenileştirmeye hem de onları kalıcı bir ötekilik konumuna mülhayıp sabitleştirmeye ihtiyaç duymasıdır.

Kuzey Kürdistan’daki Kürt hareketinin sömürge ve sömürgeci kişiliğin çözümlenmelerinde Fanon etkisi her daim belirgin olmuştur. Fanon’u Kürtler açısından önemli kılan temel özellik, Fanon’un klasik Marksist kuramcılar gibi sömürgeciliğin sadece ekonomi-politik analiziyle sınırlı kalmayıp sömürgeciliğin kültürel yapılar ve sömürge kişiliği üzerinde yarattığı yıkıcı etkileri de analiz etmeye odaklanmasaydı. Fanon’un yeni insanı yaratmaya ve şiddete yüklediği mesiyani anlamlar, Kürt devrimcilerinin kulağında bir gelecek çağrısı olarak yankılanıyordu. “Şiddet bireysel düzeyde temizleyici bir güçtür. Sömürge insanını aşağılık kompleksinden, umutsuzluk ve pasiflikten kurtarır, ona cesaretini ve özgüvenini yeniden kazandırır.”¹³ Devrim, eski sömürge insanının ölümü, yeni insanın doğum şafağı demektir. Kendisini sürekli sömürgecinin yerinde hayal eden, aşağılık kompleksinin tüm benliğini kemirdiği, köklerine yönelik öz-nefrette dolu sömürge insanın ruhu anti-kolonyal şiddetin kor ateşinde yıkanmaktaydı. Kürt hareketi, Sartre’ın dediği gibi “hepimizin içindeki sömürgeciyi kanlı bir operasyonla” çıkarmaya çalıştığını vurgulamıştır. Fanon’un Kürtler tarafından bu kadar sevilmesinin sırrı, ne dört başı mamur bir

12 - Barış Ünlü, Frantz Fanon: İmkânsız Bir Hayat İle Devrimci Bir Hayat Arasında (Fanon Hayaletleri İçinde) İthaki Yayınları, s. 35- 41

13 - Frantz Fanon, Yeryüzünün Lanetlileri, Versus Yayınları, s. 98

sömürgecilik analizinin sahibi olması, ne varlığından şüphe duyulmaz bir kurtuluş reçetesi sunması ne de aşılmaz bir devrimci aziz olmasıdır. Ona duyulan hürmetin asıl kaynağı; sömürgeciliğe yönelik keskin öfkesi, sömürge insanının aleyhine yönelik her türlü uzlaşya, işbirliğine, aşağılık kompleksine, kurtuluş ufkunu bulandıran sahte çözümlere karşı her daim kuşanan anti-kolonyal bir zırh olmasıdır. “Beyaz Türk”e yönelik arzu yatırımlarına ve sömürgeci arzuları, arzulamaya karşı vazgeçilmez bir panzehir olmasıdır. Kendisinden yapılan keskin alıntılar, varlığını bir özür gibi yaşayan hayatlara, farklılığını mazur göstermeye çalışan beyanlara, efendinin tasdikine muhtaç arzulara yönelik bir aydınlatma fişeğidir. Kürdün gündelik sohbetlerinde, tartışma masalarında, siyasi polemiklerinde, kabul edilemez söylem ve pratiklere yönelik “Fanon’un ruhu çarpsın bunları” şeklinde bir anti-kolonyal beddua gibidir artık. Sömürgelelerde pusulası şaşmış siyasetlere, efendiye şirin görünmeye çalışan pozlara, muhatabı olmayan “kardeşlik” vaazlarına, sorunu görünmez kılan evrensellik perdelerine karşı bir uyarı levhasıdır hâlâ. Egemen ulusa mensup solcuların miyop bakışına, egemen kibrine, ellerini kirletmeyen yoldaşlıklarına, hayatları boyunca sorgulama gereği duymadıkları imtiyazlarına tutulan bir aynadır.

Fanon, elbette kimliği, “kendi üzerine kapanmış bir metafizik bütünlük” olarak görmez. “Milliyetçi bilincin tuzakları” konusunda sömürge toplumları uyarmaktan da asla geri durmaz. Milliyetçiliği hiçbir zaman ulusal özgürleşmenin nihai noktası olarak görmemiştir. Milliyetçilik, onun nazarında hümanizme giden yolda bir tarihsel evredir sadece. Ulusal kimliği mitleştirmeden, milliyetçiliği sürekli bilenen bir bıçak haline getirmeden, anti-kolonyal kurtuluş işlevini yerine getirdikten sonra ortadan kaldırılması gereken bir ideoloji olarak görmesi bu bağlamda kayda değerdir. Sonuç itibarıyla her milliyetçilik kimlik kurallarına itaati zorunlu kılan, topluluk üyelerinin davranışlarını ve diğerlerinden ayrılıklarını denetleyen disiplinci bir oluşumdur. Kendisi daha yaşarken Asya ve Afrika kıtasında bağımsızlığını kazanan sömürge deneyimlerine tanıklık etmiş, 1958’de FLN büyükelçisi olarak katıldığı Afrika Uluslar Birliği’nin ilk toplantısında bir yandan Nkrumah’ın Pan-Afrika emellerine, bir yandan da sömürgecinin yerini çoktan kapmış birçok ulusal burjuva iktidara şahit olmanın hayal kırıklığını yaşamıştır. Kolonyal egemenliğe son verip “bağımsızlığını kazanan birçok ülkede kadınların statüsünde, işçi sınıfının ya da köylülüğün hayat koşullarında bir iyileşmeye yol açmadı. Bu postkolonyal devletler ekseriyetle çokuluslu çıkarlara devasa ödünler verirken, kendi iktidarlarını perçinleyebilmek için anti-empyralist bir milliyetçilik retoriğine sarılmışlardır. “Fanon, toprağın işleyen olduğu, merkeziyetçilikten uzak, yurttaşların kendini ifade edebildiği, tepeden tabana tabandan tepeye düşünce akışı ilkesinin ve bu ilkeye bağlılığından kurtuluşun güvencesi kabul

edildiği bir rejim tahayyül etmektedir.”¹⁴ Özcesi, onun önceliği “renkli insanın kendisinden özgürleşmesinden başka bir şey değildir.” Sadece ırksal, ulusal hiyerarşilerin yıkımını değil, aynı zamanda bizim bildiğimiz biçimiyle ırkın da, ulusun da ortadan kaldırılmasına işaret eden bu “kendinden özgürleşme” Fanon’un terimleriyle, yeni bir insanlığın yaratımıdır. Kimlik gerçeğini kavramak, sadece farklılığın liberal bir keşfi değil, aynı zamanda ve her şeyden önce kolektif bir boyunduruğun ve vahşetin de keşfidir. Kimlik; kırbaçlanan siyahların, sömürgelerde işlencelerden, katliamlardan geçen ulusların, cadı avlarına uğrayan kadınların çılgınlıklarında kök salan dehşettir. Bugün kimlik politikalarının yaptığı şey, radikal solun saflarını bölmek değildir, tarihin içine kök salmış hiyerarşilerin üzerini örten karanlık örtüyü yırtarak toplumun her köşesinde işleyen baskı ve adaletsizlik yapılarını görünür kılmak ve bu yapılara saldırmaktan ibarettir. Kimliğin özgürleşmesi ve kimlikten özgürleşme, Fanon’un sözcükleriyle, “varlığı hem kendi nezdimizde hem de başkalarının nezdinde itibarımızı iade eden görkemli bir çağ” arayışıdır.

Fanon beyaz ve siyah kimliklerinde “geçmişin şeyleştirilmiş kulesine demir atmayı” reddeder, “yeniden ele geçirmem gereken, dünyanın bütün tarihidir” der. Somut ve insana dair bir anlayışa dayalı evrenselciliği, sömürgeci ve Avrupa-merkezci evrenselliğin karşısına yerleştirir. Onun evrenselciliği, onur, eşitlik ve adaleti esas alan, henüz var olmayan, ancak inşa edilmesi için de mücadele edilmesi gereken radikal bir evrenselciliktir. Ezilen halkların kendi için bir halk olma ve özgürleşme gerekliliği Sartre’in Yeryüzünün Lanetlileri’ne yazdığı önsözde en berrak haliyle yankılanır: “Başka bir tarih bu. İnsanın tarihi. Vakit yaklaşıyor, eminim; bu tarihi yapanların saflarına katılacağız.”

Kaynakça:

Achille Mbembe, *Zenci Aklın Eleştirisi*, İletişim Yayınları

Frantz Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri*, Versus Yayınları

Frantz Fanon, *Siyah Deri Beyaz Maske*, Versus Yayınları

Joost Jongerden – Ahmet Hamdi Akkaya, *PKK Üzerine Yazılar*, Vate Yayınları

İsmail Beşikçi, *Devletlerarası Sömürge Kürdistan*, Yurt Yayınları

Barış Ünlü, *Frantz Fanon: İmkânsız Bir Hayat İle Devrimci Bir Hayat Arasında* (Fanon’un Hayaletleri, Editor: Fırat Mollaer, İthaki Yayınları)

14 - Elçin Aktoprak, Fanon, Postkolonyalizm ve Milliyetçilik, s. 177 (Fanon’un Hayaletleri içinde, İthaki Yayınları)

Foti Benlisoy, *şiddet ve Kolaycılık*, **Birikim Dergisi**, Sayı: 172, Ağustos 2003

Tanıl Bora, *Paris Vesilesiyle, Frantz Fanon ve şiddet Sorunu (Sol, Sinizm, Pragmatizm)*, Birikim Yayınları

Abdullah Öcalan, *Kürdistan'da Zorun Rolü*, Weřanên Serxwebûn

Abdullah Öcalan, *Kürdistan'da Kişilik Sorunu*, Weřanên Serxwebûn

Derviş Aydın Akkoç, *Netameli Çelişki: Siyaset ve şiddet – Dil ve Siyaset*, **Birikim Dergisi**, Sayı: 264 – 265

Elçin Aktoprak, *Fanon, Postkolonyalizm ve Milliyetçilik*, (Fanon'un Hayaletleri, Editör: Fırat Mollaer, İthaki Yayınları)